

RIUDEBITLLES

Joan Bpta. MORGADES I LLOBET

Buscant el significat de *Riudebitlles* per poder posar al nou escut municipal alguna cosa més que les claus de l'antic segell, identificatives de sant Pere, vaig reunir al 1994 tota la bibliografia que vaig trobar sobre aquest nom.

1. Al llibre *Orígenes històrics de Catalunya* de Josep Balari i Jovany es diu el següent:

A tres leguas de Igualada hay la villa de Sant Pere de Riudevittles, situada en un valle dividido por un pequeño río que lo cruza por el medio. El nombre de esta villa lo interpreta Cénac-Moncaut diciendo que significa Saint Pierre des Pétits Ruisseaux, esto es, San Pedro de los Arroyuelos. Esta interpretación carece de todo fundamento. Los documentos de los siglos X, XI, XII, conciernientes a la citada villa, dan noticia de la forma primitiva de su nombre. La más completa es la de río de *berilas*, de que hace mención un documento del año 992, pues en todos los demás aparece abreviada por haber sido suprimida la *i* de la segunda sílaba, dando lugar a río de *Birlas*, que se lee en una escritura del año 918. Ésta resultó ser la forma definitiva según aparece en varios documentos, que proporcionan los siguientes datos: río de *Birlas* en el año 956, *Rivobirlas* en 1011, *Riobirllas* en 1031, *rivo de Birle* en 1118, y finalmente el *Ridebirles* que se encuentra en un documento sin fecha, quedó transformado en *Riudevittles* por etimología popular.

La palabra *Berila*, en primer lugar citada, se refiere a *berula*, que Marcellus Empiricus menciona, y así como *berila* dio lugar a *birla* en el nombre de la villa de que se trata, del mismo modo de *berula* resultó en francés *berle*, que es *berro* en lengua castellana, también se encuentra *berle* como nombre local. En la carta otorgada en el año 1080 a favor de la abadía de Sant Pons por Guillem IV duque de Tolosa, se hace mención de la *parrochia sancti Amantii de Berles*, que por el norte lindaba con la de Pradas. De lo dicho resulta, que Riudevittles es palabra formada por etimología popular de *Riudebirles*, y esta procedente de río de *berulas*, equivale a río de berros, por las bererras ó berrazales que en el mismo río existen.

2. A la publicació setmanal *Curiositats de Catalunya* (Barcelona, 1937), l'estudiós local Josep Arnau escriu:

Primitivament als establiments agrícoles romans, junt amb les seves dependències per a les labors del camp, com les ramaderes, se'ls denominaven *villae*.

Hom té la convicció que al paratge on hi havia diverses cases o vil·les destinades al conreu del camp i situades en terra de regadiu, això és, prop d'una riera, se les distingia amb el nom de Riudebitlles.

3. En Miret i Sans diu que Riudebitlles pot molt bé significar ‘regadiu de billots’ (adulteració en plural de *vil·les*), per ésser tota aquesta vil·la una reunió de cases de pagès que utilitzaven l’aigua de la riera per regar llurs camps.

4. L'historiador i geògraf Cristòfor Cardús, en el seu *Informe sobre l'evolució del nom de Riudebitlles*, 1976, escriu:

En la documentació del segle X al XIII apareix amb caràcter general la forma de *birles/birlas*. En la documentació del segle XIV al XVI el nexa *rl* de *birles* deriva a formes representatives de la *l* geminada *Riudebil·les*. En la documentació del segle XVIII es produeix el pas de *birles* a *bitlles*. Aquest pas s'explica per palatalització del so alveolar de *l*, de manera que de *birles* es passa a *bil·les*, després a *billes* i finalment a *bitlles*.

Pel que fa al significat, admet el que dóna Coromines de ‘tronc d’arbre desbastat’.

5. En la *Toponímia penedesenc*, Ramon Puigcorbé Ticó escriu:

En relació a la semàntica i a l'etimologia de *birla/bitlla*, hem de fiar-nos de la indiscutible competència de Joan Coromines, i donar tal com ell mateix diu «la qüestió semàntica com a resolta» en el sentit que és cert que tant la primitiva forma *birla* com la subsegüent *bitlla* són equivalents, amb el significat de ‘rull’ o ‘tronc d’arbre’ havent-se desplaçat, en la zona de migjorn del Principat, cap al sud, el límit entre les dues variants, en els últims sis-cents anys.

Pel que deixen sense vàlidesa les hipotètiques etimologies de Riudebitlles que s'havien proposat en èpoques diferents. Així resta invalidada la que pretenia fer venir *bitlla* del llatí «villa», ‘granja o casa de camp’, mot llatí que en evolució normal hauria donat vila i el top. Riudeviles, justificant-se la modificació de *biles* o *bitlles* per incrustació d'una *t* epentètica explicada per atracció paronímica.

Igualment no té vàlidesa la que pretén un origen botànic, fent *birles* equivalent a la planta creixens.

6. Finalment, vaig demanar l'opinió del professor de llatí del seminari, senyor Martí Bonet, actualment delegat diocesà del Patrimoni Artístic, que em va suggerir que segons el *Glossarium mediae et infimae latinitatis* (diccionari de llatí del segle X), *birla* podria voler dir ‘basílica’, o sigui seria Sant Pere de les Basíliques.

Resumint, podríem dir que entre els estudiosos del tema hi ha hagut opinions diverses i força divergents sobre l'origen del mot *Riudebitlles*. Una cosa era evident: que la forma en què s'havia escrit durante els segles X al XV, *birla*, *berila* o *birlarum*, havia canviat en el *bitlles* actual i era una paraula que tenia ralació amb el riu i que ara no identifiquem.

Durant aquests segles del X al XV s'escrivia molt poc, i menys encara es donaven explicacions del significat d'allò que s'escrivia. El que sí que es feia era construir molt i, sobretot, escolpir a les portalades i capitells de les esglésies que es feien, i era per aquí on possiblement es trobaria alguna confirmació de les diferents hipòtesis. A

la portalada de l'església de Sant Pere, romànica dels segles XII o XIII, hi ha esculpides unes figures d'animals i plantes no identificades.

A *Catalunya romànica*, p. 185, es diu:

La figuració d'aquest relleu és certament estranya i curiosa, lluny de qualsevol significat religiós, litúrgic o bíblic, potser podria estar relacionat amb algun llinatge important de la zona (els Mediona?), que fins ara no s'ha pogut identificar (Cruaños, 1980, i Llorac, 1984).

En l'excursió científica a Sant Pere de Riudebitlles que va fer l'Associació Catalanista a final de 1880, Heribert Barallat escriu:

Damunt de la dovella central un busto ab mitra que representa lo patró del poble ab dues claus á la ma dreta y sostenint ab la altra, un vegetal acabat ab tres fullas, que tal volta sia la representació del trébol, planta que's destina pera'l simbolisme de la Trinitat.

Com que a la visita de l'església estaven acompanyats pel rector que hi havia aleshores, hem de suposar que ja no se sabia el significat dels relleus.

En el *Diccionari etimològic de la llengua castellana*, Joan Coromines escriu:

Berro, del cèltic *beruro*. Hoy se conserva esta palabra en todos los dialectos célticos. El bordelés Marcelo Empírico (s. IV dC) nos atestigua la forma gala *berula*, que también figura en glosas latinas. En Francia, la penetración posterior de la palabra de origen germánico *resson* relegó el francés *berle*, occitán *berla*, por designar una planta semejante al *berro* que se hace también en lugares húmedos, y en Cataluña la misma palabra invasora (*créixens*) eliminó del todo el celtismo.

Vista la història, la toponímia, l'arquitectura i l'excursionisme, anem ara per la botànica:

Créixens, planta perenne d'una alçada de 10 a 60 cm, amb fulles imparipinnades. Creixen en recs, fonts i corrents d'aigua neta, a tot Europa. Rics en vitamina C, són molt consumits en amanides. Créixens bords, planta herbàcia que ateny fins a 100 cm d'alçada, de fulles pinnaticompstes amb foliols ovatolanceolats i serrats, creixen en sèquies, rases i altres llocs humits de gran part d'Europa.

Ja només cal l'observació directa per deduir que el picapedrer que va esculpir la portalada de l'església de Sant Pere de Riudebitlles al segle XII o XIII, la va decorar amb les fulles i la planta que donava nom al riu.

EN RESUM:

a) L'etimologia indica que en la forma primitiva del nom del poble, *Riudebitlles*, *birles*, antigament *berulos*, paral·lel al castellà *berros*, és la planta que actualment coneixem per *créixen*.

b) Les representacions vegetals de plantes que hi ha a la porta de l'església reprodueixen el créixen, antigament *birlas*.

c) El sentit de Riudebitlles, abans *riu de birles*, ha de ser, per tant, 'riu de créixens'.